

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОМЕРЦІЙНО ЦІННУ ІНФОРМАЦІЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	6
РОЗДІЛ 2 ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННИХ ДІЙ З КОМЕРЦІЙНО ЦІННОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ	36
2.1. Об'єкт незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом	36
2.2. Предмет незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом	64
2.3. Об'єктивна сторона незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом	106
РОЗДІЛ 3 СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННИХ ДІЙ З КОМЕРЦІЙНО ЦІННОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ	131
3.1. Суб'єкт незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом	131
3.2. Суб'єктивна сторона незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом	143
РОЗДІЛ 4 ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ДІЙ З КОМЕРЦІЙНО ЦІННОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	160
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186

ПЕРЕДМОВА

Перехід України до ринкових відносин, розвиток підприємництва і конкурентних відносин викликають необхідність правового захисту інформації, розголошення якої може завдати збитків суб'єктам господарювання. Якщо в країнах з розвинутою ринковою економікою комерційно цінна інформація захищається законодавством як цінний товар, то в Україні дотепер відсутній повноцінний правовий механізм захисту інформації, що складає комерційну або банківську таємницю.

Неналежний рівень правового регулювання відносин, пов'язаних з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом, сприяє поширенню комерційного шпигунства, безперешкодному використанню окремими особами незаконно отриманих наукомістких технологій, програмних продуктів та іншої інформації, що відноситься до такої інформації. Нерозвиненість законодавства, що регулює комерційну таємницю суб'єктів господарювання, банківську таємницю, інші види комерційно цінної інформації з обмеженим доступом стає серйозним стримуючим фактором для розвитку господарської діяльності.

Так склалося, що в умовах роздержавлення економіки, розширення зовнішньоекономічних зв'язків і самостійного ведення підприємницької діяльності суб'єкти господарювання у силу об'єктивних і суб'єктивних причин практично виявилися нездатними захищати свою комерційно цінну інформацію. Комерційні організації втратили необхідну підтримку держави після розподілу масиву таємної інформації на державну та комерційну таємниці.

Тому, враховуючи високі темпи розвитку інформатизації та значне зростання збитків, заподіюваних суб'єктам господарювання у зв'язку з незаконним використанням, розголошенням комерційно цінної інформації з обмеженим доступом, ефективний захист такої інформації має не тільки серйозне правове, але й велике економічне значення, перетворюючись, по суті, у загальнодержавну проблему розвитку високотехнологічної цивілізованої економіки України. А кримінально-правові приписи є певним відображенням того

стану політичного, економічного, соціального, правого розвитку, який є в кожній країні¹.

Крім того, однією з основних причин недосконалості нормативно-правового регулювання у сфері правового захисту комерційно цінної інформації з обмеженим доступом в Україні є відсутність теоретичної розробки теми цього дослідження на сучасному етапі.

У науці кримінального права існує значний інтерес до дослідження кримінально-правових аспектів забезпечення захищеності комерційної, банківської, податкової, митної, аудиторської, нотаріальної таємниці, таємниці при здійсненні фінансового моніторингу, таємниці страхування. У цьому сенсі цікавими є праці вітчизняних та зарубіжних учених, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, П. А. Воробей, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, Р. Б. Іванченко, Л. Р. Клебанов, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Н. А. Лопашенко, Ю. М. Ляпунов, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Г. К. Нікіфоров, М. І. Панов, О. Е. Радутний, Н. О. Саніахметова, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, С. О. Харитонова, В. І. Ярочкін та інші.

Роботи цих авторитетних вчених допомогли визначити ступінь суспільної небезпеки незаконних збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, обґрунтувати необхідність удосконалення норм про відповідальність за дані кримінальних правопорушень у Кримінальному кодексі України. Однак, переважно більшість праць присвячені аналізу кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в цілому і не містять ретельного кримінально-правового аналізу діянь, передбачених статтями 231, 232 КК України.

Усе вищевказане визначає актуальність обраної теми, передбачає наукове осмислення широкого спектра проблем, пов'язаних із встановленням юридичних ознак комерційно цінної інформації з обмеженим доступом, розглядом механізму її кримінально-правової охорони, науковим обґрунтуванням положень, спрямованих на вдосконалювання кримінального закону.

¹ Стрельцов Є. Л. Реформа кримінального законодавства України: осінні роздуми. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 100 с., с. 12–31.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОМЕРЦІЙНО ЦІННУ ІНФОРМАЦІЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Процес формування та розвитку правового інституту комерційної таємниці, його законодавчої бази, що визначає рамки можливої та дозволеної поведінки суб'єктів цивільного та комерційного права при виборі правових механізмів використання та захисту комерційно цінної інформації та забезпечення балансу приватних і публічних інтересів, історично включає етапи, характерні для періодизації історії держави та права України [138, с. 407].

Перший дореволюційний етап починається з часів ведення общинного натурального господарства, заснованого на колективній формі власності, і утворення великої церковної, князівської та боярської власності. Для цього часу характерні міждержавні торговельні відносини Київської Русі з Візантією та іншими державами [104, с. 57]. Договори містили умови, що дозволяли сторонам захищати свої національні інтереси (державна таємниця). Усередині держави між представниками різних верств населення укладалися договори за участю торговців і ремісників, що передбачали умови по захисту торговельних і професійних секретів. При узгодженні умов договору купівлі-продажу купці, лихварі, майстри користувалися інформацією, що містилася в торговельних книгах, в яких відображалися їхня діяльність і матеріальне становище. Таємниця торговельних книг охоронялася законом [193, с. 10–24]. Торговельною таємницею вважалося знання місць закупівлі товарів, списки покупців та інша інформація.

Слід зазначити, що за часів правління Ярослава Мудрого з'явився перший збірник законів «Руська Правда», в якому вперше в історії

України-Русі зібрано закони, що регламентують фінансові відносини. У цьому збірнику регулюється поняття кредиту [109, с. 57]. Остання згадка про застосування статей «Руської Правди» датована 1840 роком на Правобережній Україні. Отже, створений князем Ярославом Мудрим (і його синами та онуками) перший збірник законів як правова основа функціонування фінансового механізму організації економіки України діяв вісімсот років [109, с. 62].

З початком поділу праці та її наступною кооперацією, використанням ремісничої техніки, виникненням мануфактурного виробництва з'являється поняття «промислової таємниці», яка дозволяла промисловцям захищати свої майнові інтереси. У часи так званої «петровської модернізації» значення «промислової таємниці» зростає у зв'язку з поширенням приватної власності, ринкових відносин і поступовим переходом від мануфактурного до фабрично-заводського, індустріального виробництва.

Необхідно враховувати, що тоді під контролем імператора перебували майже всі прибуткові галузі торгівлі. На багато видів виробництва та торгівлі була оголошена державна монополія.

З початком промислового перевороту (30–40-і роки ХІХ століття), ростом великих підприємств і виникненням конкуренції, переходом від мануфактури до фабрики, з'являється поняття «фабричної таємниці». Починаючи із цього часу, як правильно відзначає дослідник Р. М. Гасанов, комерційні таємниці почали приносити гроші, які давали торговцям і банкірам владу, підточуючи підвалини феодалізму [77, с. 29–35].

Взагалі, це час остаточного становлення капіталістичної форми економічних відносин на теренах сучасної України. У зв'язку із цим охорона секретів виробництва та торговельної діяльності набуває великого значення. Основним і найдійовішим способом охорони секретів промислової та торговельної діяльності в Російській імперії залишався інститут таємниці.

Підтвердження даного затвердження можна знайти в спеціальній доповідній записці Державного секретаря М. М. Сперанського із приводу Найвищого Маніфесту 1812 року «Про привілеї на різні

винаходи та відкриття в ремеслах і мистецтвах». У ній наголошується, що «всякий винахід є власністю винахідника. До засвідчення цієї власності є тільки два способи: 1) таємниця та 2) покровительство Уряду. Нерідко перший спосіб буває недостатній, а тому вдаються до другого. Звідси виникли привілеї. Головні користі привілеїв полягають у наступному: 1) вони служать досить важливим заохоченням; 2) вони звільняють винахідника від зберігання таємниці, завжди важкого...3) вони присвідчують суспільство, після закінчення відомого строку, до користування винаходом...». «Привілеї не даються на винаходи, які тримаються у таємниці, тому що: 1) не можна захищати того, що невідомо, 2) не можна розв'язувати спорів, не виявивши таємниці, 3) дві особи можуть зробити те саме відкриття; якщо винахід був у таємниці, то не можна визначити першість; 4) привілеї на предмети таємні не мають ніякої мети; тому що, якщо таємниця непроникна, то немає потреби в привілеї» [176, с. 140].

Вперше норми про кримінально-правовий захист комерційно цінної інформації, що не підлягала розголошенню, з'явилися в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, яке згодом поповнювалося новими складами, що передбачали відповідальність за розголошення таємниць комерційного характеру, а також постійно редагувалося. У якості предмета злочину в цілому ряді статей зазначеного історичного документа виступають відомості, що визначалися як «торговельна таємниця», «таємниця особливих прийомів фабричного виробництва», «банківська таємниця», «службова таємниця» [193, с. 13].

Деякі автори зазначені відомості відносили до різновиду обов'язкових (професійних) таємниць [269, с. 497].

В Уложенні позначені злочини були структуровані в такий спосіб:

Глава X «Про повільність, недбальство та недотримання встановленого порядку у відправленні посади» – статті 419, 424 Уложення;

Глава XII «Про порушення постанов про кредит» – статті 1157, 1157²;

Глава XIII «Про порушення статутів торговельних». Відділення III «Про порушення обов'язків купецькими прикажчиками та крамничними сидельцями» – стаття 1187 Уложення;

Глава XIV «Про порушення статутів фабричної, заводської та ремісничої промисловості» – статті 1316, 1355, 1355¹, 1355² Уложення.

Стаття 419 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року встановлювала відповідальність «за розголошення справ, проваджених у судових і урядових місцях і за повідомлення без дозволу яких-небудь актів або інших паперів, що належать до справ, особам стороннім, всупереч порядку, що для провадження справ і зберігання ділових паперів встановлений...якщо при цьому не було ніякого злочину або зловживання» [245, с. 264].

Санкція даної норми передбачала наступні покарання за вчинення зазначеного діяння: у перший раз – зауваження або догана; у другий раз – сувора догана або відрахування із часу служби від трьох місяців до одного року; втретє – відсторонення від посади. У випадку якщо таке розголошення спричиняло або повинно було спричинити настання шкідливих наслідків, те і за першу провину, за розсудом суду, винний карався суворою доганою, із внесенням у послужний список або відрахуванням із часу служби від трьох місяців до одного року або відстороненням від посади, що передбачалося частиною другою зазначеної статті. Із суб'єктивної сторони вчинення зазначеного діяння характеризувалося необережною формою вини.

Треба зауважити, що розглянута нами стаття 419 Уложення, як вже зазначалося, передбачала відповідальність чиновників, що перебували на державній або громадській службі за розголошення будь-яких відомостей, що відносилися до службової таємниці, в тому числі, це стосувалося і відомостей про платника податків.

Взагалі, законодавство кінця XIX століття містило норми, що слугували підставою для правової охорони податкової таємниці, як різновиду таємниці службової. Так, стаття 709 Статуту про службу 1896 року визначала, що «всяку довірену таємницю, що стосується